

Ks. dr Lesław Krzyżak

Nauczanie religii w krajach Grupy Wyszehradzkiej

Lesław Krzyżak, prezbiter archidiecezji przemyskiej, magister teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, licencjat prawa kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, doktor nauk prawnych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, dyplomowany nauczyciel religii i wychowania do życia w rodzinie, członek zwyczajny Stowarzyszenia Kanonistów Polskich i Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, autor monografii i tekstów z zakresu prawa, teologii i wychowania do życia w rodzinie. Zainteresowania badawcze: Działalność ruchów i stowarzyszeń we współczesnym Kościele polskim wobec wyzwań laicyzacji i sekularyzacji, Kościelne prawo partykularne w Polsce i krajach Europy Zachodniej, Nauczycielskie zadania Kościoła, normatywa prawd wiary.

WSTĘP

Kościoły w krajach Grupy Wyszehradzkiej działają na podstawie rejestracji i odrębnych ustaw, które na podstawie konstytucyjnych wolności i praw człowieka, stanowią podstawę do wyznawania religii i wychowania w jej duchu, co między innymi dokonuje się przez naukę religii w szkole, a następnie katechizację w środowisku rodzinnym i parafialnym. Różnorodność kościołów i związków wyznaniowych w Czechach, Polsce, na Słowacji i na Węgrzech, sprawia, że nauka religii ma charakter konfesyjny i często alternatywny głównie z zajęciami z etyki.

W opracowaniu przypomniano historyczne i aktualne znaczenie państw zrzeszonych w V4. Podkreślono skuteczność spotkań i działań państw członkowskich, wskazując na pola współpracy. Nauka religii jest elementem wspólnym w polityczno-społecznej strukturze szkoły publicznej każdego z czterech państw, dlatego po charakterystyce wiernych i wskazaniu wspólnot kościelnych, nakreślono realia nauczania religii.

GRUPA WYSZEHRADZKA SKUTECZNYM ORGANEM ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW

Określenie Grupa Wyszehradzka pojawiło się na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Trójkąt Wyszehradzki powstał w 1991 roku. Początki organizacji związane są z inicjatywą szeroko pojętej współpracy trzech państw Europy Środkowej: Czechosłowacji, Polski i Węgier. Polska jest największym krajem tworzącym Grupę. Po transformacji ustrojowej i podziale Czechosłowacji na Czechy i Słowację w 1993 roku, oba te państwa nadal tworzą Wyszehradzką Czwórkę określaną krótko V4. Ta organizacja regionalna czerpie swą nazwę od Wyszehradu - miasteczka położonego w północnych Węgrzech. Jest to miasto ważne historycznie dla narodów tworzących V4. Zaludnienie Wyszehradzkiej Czwórki wynosi ponad 64 mln mieszkańców, co sytuuje Grupę na 22 miejscu na świecie i 4. w Europie, zakładając, że V4 to jeden kraj. Większość ludzi Wspólnoty żyje w Polsce - 38 mln, następnie w Czechach

- prawie 11 mln, kolejno na Węgrzech - prawie 10 mln i najmniej w Słowacji - 5,5 mln¹.

W 1335 i 1338 lub 1339 roku w Wyszehradzie, królowie Węgier, Czech i Polski na zamku w Wyszehradzie zapoczątkowali zjazdy wyszehradzkie, na których uzgadniano współpracę w dziedzinie handlu i polityki. Były to zaledwie dwa ale bardzo owocne spotkania władców Polski - Kazimierza Wielkiego, Czech - Jana Luksemburczyka i Węgier - Karola Andegaweńskiego. Celem pierwszego zjazdu wyszehradzkiego z 1 listopada 1335 roku było rozstrzygnięcie przynależności państwowej Pomorza Gdańskiego i Kujaw oraz sporu między Janem Luksemburskim i Kazimierzem Wielkim o koronę polską. W sprawie Pomorza i Kujaw sąd arbitrażowy władców Czech i Węgier dnia 26 listopada 1335 roku wydał wyrok, na mocy którego Zakon Krzyżacki miał zatrzymać Pomorze i ziemię chełmińską, a zwrócić Polsce Kujawy i ziemię dobrzyńską. Natomiast w sprawie sporu o koronę Jan Luksemburski jako król Czech i Polski, zażądał od Kazimierza III rezydującego w Krakowie, kwoty 20 000 kop groszy praskich jako wykupienie praw do tronu, co ten zaakceptował i po wpłacie odstępnego stał się niekwestionowanym władcą Polski. W wyniku politycznych działań podjętych na zjeździe w Wyszehradzie doszło także do zawarcia polsko-czesko-węgierskiego sojuszu przeciw Habsburgom. Ponadto w okresie między zjazdami wyszehradzkimi król Kazimierz starał się o postawienie Zakonu Krzyżaków w stan oskarżenia przed sądem papieskim. Te doświadczenia mobilizowały do kolejnego spotkania. Najprawdopodobniej latem 1338 roku miał miejsce drugi zjazd królów na zamku w Wyszehradzie. Celem tego zjazdu z 1338 roku lub jak podaje Jan Długosz z 1339 roku było ułożenie stosunków z Czechami. Na drugim zjeździe w ówczesnej rezydencji króla Węgier, król Kazimierz zgodził się nie naruszać czeskiego stanu posiadania na Śląsku i Mazowszu i zobowiązał się nie wywierać nacisków w jakiegokolwiek formie aby księstwa te przeszły pod jego zwierzchnictwo. W zamian uzyskał deklarację, że król Jan Luksemburczyk nie będzie utrudniał doprowadzenia Krzyżaków przed sąd papieski. Na zjeździe pojawił się także mazowiecki krewniak Kazimierza, Jerzy II Trojdenowicz, książę halicko-włodzimierski. Uznał Kazimierza swym następcą w razie swej bezpotomnej śmierci, ale aby umowa mogła wejść w życie, musiał się na nią zgodzić Karol, król Węgier. W zaistniałej sytuacji Kazimierz wyznaczył na swego następcę w razie bezpotomnej śmierci królewicza węgierskiego Ludwika i w ten sposób Polska otrzymywała prawa do Rusi.

Po 656 latach powrócono do idei zjazdów wyszehradzkich. Prezydenci V4 spotykają się w Wyszehradzie inicjując praktyczne rozwiązania gospodarcze i polityczne. Pierwsze takie spotkanie przywódców Polski - Lecha Wałęsy, Czechosłowacji - Václava Havela i premiera Węgier - Józsefa Antalla, odbyło się w 1991 w historycznym Wyszehradzie. Ostatnio w formacie V4 w Balatonfüred na Węgrzech w dniach 7-8 października 2015 roku spotkali się prezydenci: Polski – Andrzej Duda, Słowacji - Andriej Kiska, Czech -

¹ Kancelaria Senatu – Biuro spraw międzynarodowych i Unii Europejskiej, *Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej*, Warszawa 2012, s. 3.

Milos Zeman i Węgier - Janos Ader². Obok tych spotkań prezydenckich trwają spotkania premierów i rządów, a także inne inicjatywy międzynarodowe³.

Historię współpracy V4, zbudowanej na gruzach systemu komunistycznego, można podzielić na cztery okresy. Pierwszy obejmuje lata dynamicznego krystalizowania się idei i form współpracy w okresie przełomu (1989–1992). Drugi związany jest z kryzysem współpracy wyszehradzkiej po rozpadzie Czechosłowacji (1993–1998). Trzeci okres to czas odbudowy współpracy wyszehradzkiej – już we wspólnocie euroatlantyckiej, ale jeszcze przed akcesją do wspólnoty europejskiej (1999–2003). Natomiast czwarty okres to czas współpracy wyszehradzkiej w ramach wspólnoty euroatlantyckiej i europejskiej (od 2004 roku)⁴.

Jak wynika z sondażu - przeprowadzonego w 2016 roku przez słowacki Instytut Spraw Publicznych w czterech krajach należących do tego forum współpracy: Polski, Węgier, Czech i Słowacji - w Polsce jest najmniej zwolenników Grupy Wyszehradzkiej, a największymi zwolennikami V4 są Słowacy. Poparcie dla V4 w Polsce spadło do 41 %, podczas gdy w przeszłości przekraczało połowę ankietowanych. Na Węgrzech wynosi ono 43 %, w Czechach stanowi - 51 %, zaś na Słowacji aż 70 %. Czechy są jedynym krajem, w którym w ostatnich latach wzrosło poparcie dla Grupy Wyszehradzkiej, natomiast w pozostałych krajach spadło. Dla obywateli krajów V4 najważniejsza jest współpraca gospodarcza, a także współpraca w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa oraz stanowcze prezentowanie wspólnych interesów w Unii Europejskiej. Odegrała rolę w realizacji starań krajów członkowskich do wstąpienia do NATO i Unii Europejskiej. czwórka krajów ma podobne interesy w UE i najlepiej prezentuje razem wspólne stanowisko w Brukseli⁵.

Współpraca w ramach V4 obejmuje: kulturę, szkolnictwo, wymianę młodzieży, naukę, dalsze umacnianie obywatelskiego wymiaru współpracy wyszehradzkiej w ramach Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego i jego struktur, współpracę transgraniczną, infrastrukturę, środowisko, zwalczanie terroryzmu, zapobieganie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej i nielegalnej migracji, współpracę w ramach strefy Schengen, zarządzanie kryzysowe, wymianę poglądów na temat ewentualnej współpracy w dziedzinie polityki zatrudnienia i sytuacji społecznej, wymianę doświadczeń na temat zagranicznej polityki pomocy rozwojowej,

² Prezydent na szczycie V4 o polityce migracyjnej i współpracy strategicznej, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/prezydent-na-szczycie-v4-o-polityce-migracyjnej-i-wspolpracy-strategicznej/b3zr30> (dostęp 28.05.2016).

³ Premier Szydło przybyła do Pragi na spotkanie liderów V4, <http://www.rp.pl/Dyplomacja/160219519-Premier-Szydlo-przybyla-do-Pragi-na-spotkanie-liderow-V4.html> (dostęp 28.05.2016); *Kopacz po spotkaniu Grupy Wyszehradzkiej: Solidarność europejska w obszarze migracji musi być odpowiedzialna*, <http://televizjarepublika.pl/kopacz-po-spotkaniu-grupy-wyszehradzkiej-solidarnosc-europejska-w-obszarze-migracji-musi-byc-odpowiedzialna,23375.html> (dostęp 28.05.2016).

⁴ Kancelaria Senatu – Biuro spraw międzynarodowych i Unii Europejskiej, *Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej*, dz. cyt., s. 3-13.

⁵ *Grupa Wyszehradzka*, http://fakty.interia.pl/polska/news-czy-polacy-popieraja-istnienie-grupy-wyszehradzkiej-sondaz,nld,2207624#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox (dostęp 28.05.2016).

a także przemysł obronny i zbrojeniowy⁶. W niniejszym opracowaniu zajmiemy się tylko jednym obszarem współpracy, a zarazem odrębności ustawienia sprawy – zagadnieniem nauczania, a konkretnie nauczanie religii w poszczególnych krajach Grupy Wyszehradzkiej.

KONFESYJNE NAUCZANIE RELIGII W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH V4

Wyszehradzka Czwórka jest zróżnicowana religijnie i wyznaniowo. W każdym z krajów dominuje katolicyzm, ale powiększa się krąg osób obojętnych religijnie i bezwyznaniowych. Zarejestrowane kościoły i związki religijne w każdym z czterech krajów mają prawo do wyznawania religii i uzewnętrzniania jej w praktykach religijnych, w tym także do nauki religii. W zakresie tym obowiązują określone odrębne przepisy państwowe.

a) Republika Czeska

W Republice Czeskiej najliczniejszą grupę wyznaniową stanowią katolicy (którzy w badaniu w 2011 r. osiągnęli 10,3%)⁷, następnie protestanci, a mniej liczniejszą są husyci i prawosławni. Faktem jest, że Polacy od Czechów przyjęli wiarę, ale też paradoksem, że aż 59-65% obywateli czeskich to ateści⁸. David Vaclavik podkreśla, że w szybkim tempie wzrasta grupa niewierzących, dlatego zestawienia statystyczna bardzo się różnią i trudno podać prawdziwe dane⁹. Taki stan religijności w Czechach uwarunkowany jest historycznym ruchem husyckim (XV w.), a także czterdziestoletnim komunizmem¹⁰. Sprawy wyznaniowe koordynuje Wydział ds. Kościołów Ministerstwa Kultury. Wszystkie grupy religijne, które są oficjalnie zarejestrowane mogą liczyć na dofinansowanie państwa, pełną swobodę kultu, zakładania stowarzyszeń oraz prowadzenia działalności misyjnej. Koszty nauczania religii pokrywa ministerstwo edukacji¹¹. Kwestie wyznaniowe regulowane są przez przepisy prawne¹².

⁶ Kancelaria Senatu – Biuro spraw międzynarodowych i Unii Europejskiej, *Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej*, dz. cyt., s. 14. Kamila Pronińska w numerze 51 „Zeszytów Natolińskich” omawia współpracę energetyczną V4: K. Pronińska, *Wpływ energetycznej współpracy krajów Europy Środkowej na regionalne bezpieczeństwo energetyczne i politykę energetyczną UE*, Wydawnictwo: Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2013, s. 62-68.

⁷ *Religia w Czechach*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia_w_Czechach

⁸ A. Kruszewska, *Religijność w Czechach*, http://www.czapl.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=108:religijno-w-czechach&catid=139:c53&Itemid=126

⁹ D. Vaclavik, *Religia w Republice Czeskiej na początku Trzeciego Tysiąclecia*, <http://www.sse.geo.uni.lodz.pl/uploads/space7/vaclavik.pdf>, s. 2 (dostęp 28.05.2016); *Dane statystyczne Czeskiego Urzędu Statystycznego z 2001 roku*, http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04 (dostęp 28.05.2016).

¹⁰ A. Kruszewska, *Religijność w Czechach*, dz. cyt.; *Na poligonie wiary, czyli być katolikiem w Czechach*, <http://www.fronda.pl/na-poligonie-wiary-czyli-byc-katolikiem-w-czechach,41287.html>, (dostęp 3.09.2014).

¹¹ M. Przepiszewski, *Nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, <http://www.niedziela.pl/arttykul/17632/Nauka-religii-w-szkolach-publicznych-w> (dostęp 27.08.2015).

¹² *Religia w Czechach*, dz. cyt.: *Kościół w Czechach, Serwis internetowy pallotynów w Czechach*, <http://sac.pallotini.cz/kostel.php> (dostęp 27.05.2016).

Na terenie kraju działają wspólnoty chrześcijańskie: Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Prawosławny Czech i Słowacji, Społeczność Chrześcijan Dnia Sobotniego, Czechosłowacki Kościół Husycki, Ewangelicki Kościół Czesko-braterski oraz Śląski Kościół Ewangelicki Augsburgskiego Wyznania¹³. Z innych wyznań trzeba wymienić Islam, który ma około 10 tysięcy wyznawców i dwa meczety w Pradze i Brnie. Ponadto jest około 3 tysiące wyznawców judaizmu. Pewien odsetek wyznawców, o stanowią też Świadkowie Jehowy (ponad 15 tysięcy), których obecność na ziemiach czeskich zaznacza się już ponad stuletnią działalnością, mimo że związek wyznaniowy został zalegalizowany dopiero w 1990 roku¹⁴. Ponadto jest też niewielka grupa wyznawców Hare Kryszna oraz innych religii hinduistycznych i buddyjskich¹⁵.

Korzystanie z lekcji nauki religii ma charakter dobrowolny. Na mocy decyzji ministerstwa z 1998 roku wprowadzono możliwość lekcji konfesyjnych lub jednej wspólnej po porozumieniu się zainteresowanych wyznań. Największym zainteresowaniem cieszą się lekcje nauki religii katolickiej, którą prowadzą katecheci świeccy i księża. Jednak zaledwie tylko 5% uczniów i rodziców jest zainteresowana tą formą nauki religii¹⁶. W zajęciach religii uczestniczą także osoby niezwiązane z żadnym kościołem, ale deklarujące chęć uczestnictwa z w lekcjach religii. Poszczególne kościoły i związki wyznaniowe akceptują ten stan rzeczy jako promocję prawd wiary i zasad moralności danej wspólnoty kościelnej. Szkoła nie organizuje alternatywnego przedmiotu do religii, dlatego lekcje religii odbywają się w te dni nauki szkolnej, które są mniej obciążone grafikiem zajęć, a najczęściej jest to środa¹⁷. Nauczyciel religii przed zatrudnieniem musi wykazać się skierowaniem od przedstawicieli ze swojego kościoła. Religii mogą uczyć tylko absolwenci studiów magisterskich w zakresie pedagogiki lub teologii¹⁸. Godnym zauważenia jest, że pomimo dobrowolności uczestnictwa w lekcjach religii istnieje możliwość wybrania i zdawania matury z przedmiotu religia¹⁹.

¹³ Jak podaje David Vaclavik w 2003 roku na terenie Republiki Czeskiej było zarejestrowanych 21 grup religijnych: Kościół Rzymskokatolicki, Apostolski Episkopalny Kościół Katolicki, Kościół Grekokatolicki obrządku bizantyńsko-rusińskiego, Kościół Starokatolicki, Kościół Braci Jedności Chrześcijańskiej, Kościół Adwentyistów Dnia Siódmego, Czechosłowacki Kościół Husycki, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych, Kościół Braci Czeskich, Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburgskiego, Ewangelicki Kościół Metodystyczny, Zrzeszenie Wspólnot Żydowskich, *Unitas Fratrum*, Chrześcijańskie Gminy (*Charges*), Ewangelicki Kościół Luteranicki, Unitarianie, Świadkowie Jehowy, Kościół Apostolski, Kościół Prawosławny Czech i Słowacji, Śląski Kościół Ewangelicki. Ponadto prawosławna parafia Świętych Piotra i Pawła w Karlowych Warach od 1979 pozostaje w jurysdykcji Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego oraz prawosławna parafia św. Ludmiły w Pradze. Więcej: D. Vaclavik, *Religia w Republice Czeskiej na początku Trzeciego Tysiąclecia*, dz. cyt., s. 7.

¹⁴ A. Tomaszczyk, *Czechy bez Boga?*, <http://www.psz.pl/120-unia-europejska/czechy-bez-boga> (dostęp 11.04.2011).

¹⁵ *Religia w Czechach*, dz. cyt.

¹⁶ R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, www.katechetyka.diecezja.opole.pl/LR%20w%20EU.doc, (dostęp 28.05.2016).

¹⁷ M. Przciszewski, *Nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, dz. cyt.

¹⁸ R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, dz. cyt.

¹⁹ M. Przciszewski, *Nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, dz. cyt.

Materiały katechetyczne wykorzystywane w czasie lekcji religii są tłumaczeniem katechizmu i podręczników niemieckich i włoskich. Dotychczas nie opracowano własnych materiałów katechetycznych uwzględniających kontekst historyczny i społeczno-polityczny. Nauka religii obejmuje tematykę kerygmatyczno-ewangelizacyjną i wprowadza w zrozumienia oraz znajomość Pisma Świętego. Ponadto dotyka się tematyki: wartości duchowych w społeczności konsumpcyjnej, konieczności budowania twórczych relacji międzyludzkich, naukę szacunku do życia od poczęcia do naturalnej śmierci, a także omawia się wartości i normy postępowania²⁰. Nauka religii w szkole kontynuowana jest w katechezie parafialnej, w młodzieżowych grupach ewangelizacyjnych oraz w czasie nabożeństw parafialnych w kościołach i domach modlitwy²¹.

b) Rzeczpospolita Polska

Polska jest krajem tradycyjnie katolickim. Według wyników badań Instytutu Gallupa przeprowadzonych w 2014 roku Polska należy do najbardziej religijnych krajów w Europie.

Na terenie kraju funkcjonują: Kościół Rzymskokatolicki - obrządek łaciński, Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Świadkowie Jehowy, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Greckokatolicki - obrządek bizantyjsko-ukraiński, Kościół Zielonoświątkowy, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Polskokatolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Buddyjski Związek Diamentowej Drogi Linii Karma Kagyu, Kościół Nowoapostolski, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Chrystusowy, Kościół Boży w Chrystusie, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Rodzimy Kościół Polski, Liga Muzułmańska, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Wolnych Chrześcijan, Misja Buddyjska – Trzy Schronienia, Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszy, Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtzang, Kościół Katolicki Mariawitów, Kościół Ewangelicznych Chrześcijan, Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego, Kościół Chrystusowy, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa, Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”, Świecki Ruch Misyjny „Epifania”, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Kościół Ormiańskokatolicki - obrządek ormiański, Kościół Boży, Muzułmański Związek Religijny, Ewangeliczny Związek Braterski, Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa, Kościół Starokatolicki, Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego, Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan, Polski Narodowy Katolicki Kościół, Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża „Lectorum Rosicrucianum”, Centrum Chrześcijańskie Kanaan, Wiara Baha’i, Wspólnota Unitarian Uniwersalistów, Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego, Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu, Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju, Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”, Rodzima Wiara, Szkoła Zen Kwan Um, Chrześcijańska

²⁰ O. Sobeslavsky, *Schule und Religionspädagogik in der Tschechischen Republik*, w: P. Schreiner, H. Spindler (red.), *Identitätsbildung im pluralen Europa. Perspektiven für Schule und Unterricht*, Münster 1997, s. 169-176.

²¹ R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, dz. cyt.

Wspólnota Ewangeliczna, Zbór Stanowczych Chrześcijan, Kościół Katolicki - obrządek bizantyńsko-słowiański (neounicki), Związek Ajapa Yoga, Buddyjska Wspólnota „Zen Kannon”, Gmina Wyznaniowa Starozakonnych, Kościół Chrześcijański „Wieczernik”, Zbór w Wodzisławiu Śląskim, Karaimski Związek Religijny, Związek Buddyjski Kanzeon, Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu, Wspólnota „Drzewo Oliwne”, Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego, Światowy Uniwersytet Duchowy „Brahma Kumaris” w Polsce, Związek Buddyjski „Khordong”, Misja „Centrum Służby Życia”, Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”, Chrześcijańskie Centrum „Pan jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie, Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej, Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt, Zbór Chrześcijański, Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim, Kościół Pentakostalny, Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny, Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”, Biblijny Kościół Baptystyczny, Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki, Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach, Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”, Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego, Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”, Zbór Ewangelii Łaski, Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”, Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu, Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem” w Żywcu, Stolica Boża i Barankowa, Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”, Stowarzyszenie Świadomości Duchowej Miłości w Polsce. Ponadto w mniejszym zakresie działają także liczne zarejestrowane kościoły i związki wyznaniowe²². Dostrzegamy ogromną

²² Uczniowie Ducha Świętego, Zachodni Zakon Sufi, Ruch Williama Branhama, Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai, Kościół „Chrystus dla wszystkich”, Związek wyznaniowy Hindu Bhavan, Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”, Kościół Zjednoczeniowy, Jednota Braci Polskich, Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha” w Kaliszu, Kościół Ewangeliczny, Związek Taoistów Tao Te King, Kościół Prezbiteriański, Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego w Gdańsku, Kościół Armia Zbawienia, Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”, Chrześcijański Kościół Dobra, Związek Buddystów Czan, Sangha „Domen Zenji”, Unia Ewangelikalna, Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego, Związek hatha jogi Brama Jogi, Ormiański Kościół Apostolski Katolikosatu Eczmiadzyńskiego, Związek Postępowych Gmin Żydowskich „Beit Polska”, Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”, Polski Ewangeliczny Kościół Braterski, Chrześcijański Związek Wyznaniowy „Źródło”, Warszawski Kościół Międzynarodowy, Związek Khyung Dzon, Zbór Panmonistyczny, „Wspólnota bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï, Warszawski Kościół Chrystusowy, Kościół Chrześcijański „Miejsce Odnowienia”, Kościół „Ekklesia” w Warszawie, Ursynowska Społeczność Ewangeliczna, Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle, Zbór w Opolu – „Społeczność Wywołanych”, Związek Wyznaniowy „Eckankar”, Kościół Anglikański w Polsce, Kościół w Radomiu, Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej, Zbór Wolnych Chrześcijan, Miejscowy Kościół w Lublinie, Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze, Zbór Ewangeliczny „Betel” w Warszawie, Kościół Ewangeliczny „Ichtus” we Wrześni, Kościół Chrześcijan w Rybniku, Lokalny Kościół w Kwidzynie, Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”, Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach, Ruch Świadomości Babadzi Herakhandi Samadz, Związek Wyznaniowy Kwinarystów, Kościół Dobrego Pasterza, Wspólnota Dzog-czen, Kościół Miłosiernego Boga, Polski Kościół Słowiański, Związek Garuda, Kościół Panteistyczny „Pneuma”, Kościół Nowego Przymierza w Lublinie, Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu, Kościół Unitariański, Polski Kościół Dialogu, Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”, Kościół „Misja dla Polski”, Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie, Zgromadzenie Braci i Sióstr „Politeistów”, Związek Wyznaniowy Polska Chrześcijańska Służba, Kościół Chrześcijański „Otwarte Drzwi”, Kościół Miłosierdzia Jezusowego, Kościół Chrześcijański w Warszawie, Kościół Chwały, Kościół Chrześcijański Nowe Życie, Ewangeliczny Kościół Chrześcijański, Ormiański Kościół Apostolski w RP, Związek Wyznaniowy Singh Saba Gurudwara, Instytut Sardza Ling, Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w RP, Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Czuling”, Wyznawcy Słońca, Staroprawosławna Cerkiew Staroobrzędowców,

ilość i różnorodność instytucji wyznaniowych. Piętnaście z nich działa na podstawie odrębnych ustaw. Wszystkie zarejestrowane kościoły i związki wyznaniowe tworzą listę 191 organizacji²³. Teoretycznie wszystkie te wspólnoty wierzących mają prawo do ubiegania się o nauczanie religii dzieci i młodzieży w szkołach publicznych.

Nauka religii w polskiej szkole publicznej jest dobrowolna, w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Alternatywnie można wybrać etykę. Nauczyciele muszą posiadać kwalifikacje i misję kanoniczną od przełożonych swojego kościoła. Programy, podręczniki i materiały katechetyczne są opracowane przez poszczególne kościoły²⁴.

c) Republika Słowacji

Na terenie Słowacji katolicy stanowią najliczniejszą grupę chrześcijan (około 60%), dużo mniej jest protestantów (około 10%) i prawosławnych (ponad 4%). Znaczna liczbę stanowią ateści (około 10%)²⁵. Do najważniejszych wspólnot religijnych Słowacji należą: Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Prawosławny Czech i Słowacji, Kościół Grekokatolicki obrządku bizantyjsko-słowackiego, Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburgskiego, Reformowany Kościół Chrześcijański, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Zbory Chrześcijańskie, Kościół Apostolski - Zielonoświątkowcy, Kościół Baptystów, Kościół Braterski, Kościół Adwentyści Dnia Siódmego i Czechosłowacki Kościół Husycki. Występują także niewielkie grupy wyznawców: Świadców Jehowy, Kościoła Starokatolickiego i Żydów²⁶.

Nauka religii określona jako „wychowanie religijne” pojawiła się w roku szkolnym 1993/1994 na określonych ministerialnych zasadach: w szkolnych klasach początkowych jest ona nadobowiązkowa (I-IV), zaś od V do IX klasy jest przedmiotem obowiązkowym alternatywnym z etyką. Kontynuacja nauki religii ma miejsce w szkołach średnich, gdzie w pierwszych dwóch klasach uczestnictwo jest obowiązkowe, a w dwu ostatnich dowolne.

Zajęcia nauki religii prowadzone są według programów opracowanych i zatwierdzonych przez Koszty finansowe związane z nauczaniem religii w szkole pokrywa ministerstwo edukacji²⁷. Treści nauczania religii są zgodne z nauczaniem

Kościół Dobrej Nadziei, Polski Narodowy Katolicki Kościół w Kanadzie Seniorat Misyjny w Polsce, Związek Buddyjski „Yeshe Khorlo”, Ośrodek Wietnamskiego Buddyzmu w Polsce, Kościół Chrześcijański Zoe, Kościół „Chrześcijańska Wspólnota Jordan”. Wykazy zaczerpnięte ze strony internetowej Wikipedii: *Kościół i inne związki wyznaniowe w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bcio%C5%82y_i_inne_zwi%C4%85zki_wyznaniowe_w_Polsce (dostęp 31.05.2016).

²³ Departament Badań Społecznych i Warunków Życia Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne – Stowarzyszenia Narodowościowe i Etniczne w Polsce 2009-2011*. Warszawa 2013, s. 12.

²⁴ Pełną charakterystykę zagadnienia nauki religii w Polsce przedłożyłem w artykule: L. Krzyżak, *Nauczanie religii w szkołach publicznych w świetle unormowań prawnych jako element praworządności w Polsce*, [w:] J. Zimny (red.), *Praworządność w dobie XXI wieku*, Stalowa Wola 2016, s. 145-166.

²⁵ R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, dz. cyt., s. 7.

²⁶ *Religia na Słowacji*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bcio%C5%82y_i_inne_zwi%C4%85zki_wyznaniowe_w_Polsce (dostęp 30.05.2016).

²⁷ *Jak wygląda nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, <http://www.fronda.pl/a/jak-wyglada-nauka-religii-w-szkolach-publicznych-w-europie,18463.html> (dostęp 30.05.2016).

kościół i obejmują: naukę o Piśmie świętym, przekaz norm i wartości chrześcijańskich, naukę modlitwy oraz przygotowanie do podjęcia odpowiedzialności w relacjach rodzinnych i parafialnych. Nauczyciele religii przed zatrudnieniem muszą wykazać się skierowaniem do nauczania religii od przełożonych swojego kościoła²⁸.

d) Republika Węgier

Od XI wieku na Węgrzech dominował katolicyzm, dlatego też ponad 60% mieszkańców stanowią katolicy, ponad 20% to protestanci, a ponad 10% populacji kraju jest bezwyznaniowa²⁹. Na Węgrzech funkcjonują: Kościół Rzymskokatolicki, Węgierski Kościół Greckokatolicki obrządku bizantyjsko-węgierskiego, Węgierski Kościół Reformowany – wyznanie kalwińskie, Kościół Ewangelicki na Węgrzech, Judaizm, Rumuński Kościół Prawosławny, eparchia budapeszteńska i węgierska Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, egzarchat węgierski Prawosławnego Patriarchatu Konstantynopola, Kościół Wiary – Zielonoświątkowcy, Kościół Unitariański, Świadkowie Jehowy, Kościół Baptystyczny, Islam, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Ewangeliczne Stowarzyszenie Zielonoświątkowe, Mormoni, Buddyzm i Zjednoczony Kościół Metodystyczny³⁰.

Po wprowadzeniu wolności religijnej (przez uchwałę parlamentu - 24.06.1990 r.), kościoły mają zagwarantowane prawo do zapewnienia katechezy w szkołach publicznych, choć trzeba zaznaczyć, że nie jest ona traktowana jako obowiązek państwa. Lekcje religii wprowadzono w roku szkolnym 1990/1991, jako przedmiot do wyboru. Alternatywą dla nauki religii jest lekcja etyki lub historii religii. Nauczanie religii ma charakter kościelny. Realizowane jest na terenie szkoły, ale nie jest częścią jej programu. Nauczyciel religii jest pedagogiem, ale nie należy do grona pedagogicznego. Podobnie oceny z religii nie są umieszczane na świadectwie. Nauczyciele religii są de facto pracownikami kościelnymi, jednak środki na wynagrodzenia dla ich zapewnia państwo, przekazując zaplanowane finanse kościołom w formie określonych dotacji³¹.

Nadzór nad treściami zajęć religii sprawują kościoły i związki wyznaniowe. Od 1998 roku, nauczanie religii Kościoła Katolickiego prowadzone jest według programu wiernego tradycji i uwzględniającego problemy coraz bardziej zróżnicowanego społeczeństwa. Na podstawie programu wydano podręczniki do nauki religii z akcentem na apostolski wymiar nauki. Lekcje religii mają za zadanie wprowadzić w życie religijne i we wspólnotę Kościoła, odpowiedzieć na pytania i problemy stosownie do

²⁸ E. Valovič, R. Chałupniak, *Katecheza na terenie Słowacji*, „Katecheta” 2003, nr 47, z. 3, s. 65-68

²⁹ R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, dz. cyt., s. 8.

³⁰ Hungary - Religion. *Encyclopedia Britannica* (dostęp 27.05.2016); *Religia na Węgrzech*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia_na_W%C4%99grzech (dostęp 27.05.2016).

³¹ F. Pajer, *L'insegnamento della religione in Europa all'inizio degli anni 90. Un bilancio dell'esistente, un quadro dell'emergente*, w: tenże (red.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Torino 1991, s. 425-463; Ungheria, w: F. Pajer (red.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Torino 1991, s. 385-387; M. Przciszewski, *Nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, dz. cyt.; *Jak wygląda nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, dz. cyt.

poszczególnych etapów rozwoju dzieci i młodzieży, a także przybliżyć treść Pisma świętego i Nauczania Kościoła³².

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

We wszystkich krajach Grupy Wyszehradzkiej podstawowym środowiskiem wychowania wiary nie jest szkoła, ale parafia³³. Niemniej jednak nie można zrezygnować z lekcji nauki religii w szkołach publicznych, gdyż zajęcia te wprowadzają istotne pozytywne elementy wychowawcze i społeczne. Ewangelizacyjny i apostołski charakter lekcji religii jest miejscem przekazu doktryny kościoła, promocji wspólnoty i wychowania religijno-moralnego.

Na uwagę zasługuje fakt finansowania nauki religii, co w złożonej sytuacji kontynentu europejskiego wydaje się koniecznym nawiązanie i kontynuowanie ścisłych kontaktów kościelnych istniejących wspólnot, a wobec postępującej laicyzacji zadbać o inicjacyjny charakter nauki religii³⁴, tak by na nowo wyakcentować europejskie fundamenty kultury europejskiej³⁵.

STRESZCZENIE

Opracowanie „Nauczanie religii w krajach Grupy Wyszehradzkiej” stanowi przyczynek do ukazania stanu nauczania nauki religii w szkołach publicznych w części Europy Środkowej. Kraje Wyszehradzkiej Czwórki: Czechy, Polska, Słowacja i Węgry, uznają prawo wiernych zrzeszonych w posiadających osobowość prawną kościołach i związkach wyznaniowych, do nauki religii w ramach szkoły publicznej. Nauka ta ma charakter konfesyjny i jest dobrowolna (obowiązek istnieje tylko w kilku klasach szkół słowackich), alternatywna z etyką (a na Węgrzech także z historią religii). Państwa finansują nauczanie religii ze środków publicznych, przez co zapewniają iż religia stanowi istotny element kultury narodowej. Nauczyciele muszą mieć określone prawem kwalifikacje i misję kanoniczną wystawioną przez przełożonych swojego kościoła.

Słowa kluczowe: nauka religii, Grupa Wyszehradzka, szkoła publiczna, prawo do nauki religii, nauczyciele religii, element kultury narodowej

SUMMARY

Teaching religion in Visegrad countries

A study „Teaching religion in Visegrad countries” shows the state of teaching religion in public schools in part of Central Europe. Visegrad countries: Czech Republic, Poland,

³² R. Chałupniak, *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, dz. cyt., s. 8-9; R. Chałupniak, *Chrześcijaństwo i wychowanie chrześcijańskie na Węgrzech*, „Katecheta” 2002, nr 46, z. 1, s. 52-54.

³³ Por. R. Chałupniak, *Wychowanie religijne w szkołach europejskich*, [w:] J. Stala (red.), *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Tarnów 2003 s. 184.

³⁴ Por. P. Mąkosa, *Współczesne ujęcia nauczania religii w współczesnym szkolnictwie publicznym*, „Roczniki Pastoralno-Teologiczne” 2011, nr 3(58), s. 135.

³⁵ Por. G. Staszczak, *Religia w szkole to istotny element kultury europejskiej*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka-/P/PR/db201604_religia.html (dostęp 30.05.2016).

Slovakia and Hungary recognize the right of the faithful organized in the Churches and religious associations having legal personality to religion in public schools. It is of confession nature and voluntary (such obligation exists only in a few levels of education in Slovak schools), alternative with ethics (and in Hungary also with history of religion). The states finance teaching religion from public funds, ensuring that religion is an important element of national culture. Teachers must have qualifications defined by law and canonical mission issued by superiors of his/her church.

Key words: teaching religion, Visegrad countries, public school, right to teaching religion, religion teachers, element of national culture.

BIBLIOGRAFIA

Chałupniak R., *Chrześcijaństwo i wychowanie chrześcijańskie na Węgrzech*, "Katecheta" 2002, nr 46, z. 1, s. 52-54.

Chałupniak R., *Katolickie wychowanie religijne w szkołach publicznych w jednoczącej się Europie*, www.katechetyka.diecezja.opole.pl/LR%20w%20EU.doc.

Chałupniak R., *Wychowanie religijne w szkołach europejskich*, [w:] J. Stala (red.), *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, Tarnów 2003 s. 175-201.

Dane statystyczne Czeskiego Urzędu Statystycznego z 2001 roku, http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04.

Departament Badań Społecznych i Warunków Życia Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne – Stowarzyszenia Narodowościowe i Etniczne w Polsce 2009-2011*. Warszawa 2013.

Grupa Wyszehradzka, http://fakty.interia.pl/polska/news-czy-polacy-popieraja-istnienie-grupy-wyszehradzkiej-sondaz,nId,2207624#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox.

Hungary - Religion. *Encyclopedia Britannica*.

Jak wygląda nauka religii w szkołach publicznych w Europie, <http://www.fronda.pl/a/jak-wyglada-nauka-religii-w-szkolach-publicznych-w-europie,18463.html>.

Kancelaria Senatu – Biuro spraw międzynarodowych i Unii Europejskiej, *Informacja na temat Grupy Wyszehradzkiej*, Warszawa 2012.

Kopacz po spotkaniu Grupy Wyszehradzkiej: Solidarność europejska w obszarze migracji musi być odpowiedzialna, <http://telewizjarepublika.pl/kopacz-po-spotkaniu-grupy-wyszehradzkiej-solidarnosc-europejska-w-obszarze-migracji-musi-byc-odpowiedzialna,23375.html>.

Kościół w Czechach, Serwis internetowy pallotynów w Czechach, <http://sac.pallotini.cz/kostel.php>.

Kościóły i inne związki wyznaniowe w Polsce, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bcio%C5%82y_i_inne_zwi%C4%85zki_wyznaniowe_w_Polsce.

Kruszewska A., *Religijność w Czechach*, http://www.czapla.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=108:religijno-w-czechach&catid=139:c53&Itemid=126.

Krzyżak L., *Nauczanie religii w szkołach publicznych w świetle unormowań prawnych jako element praworządności w Polsce*, [w:] J. Zimny (red.), *Praworządność w dobie XXI wieku*, Stalowa Wola 2016, Wydawnictwo Katedra Pedagogiki Katolickiej KUL, s. 145-166.

- Mąkosa P., *Współczesne ujęcia nauczania religii w współczesnym szkolnictwie publicznym*, „Roczniki Pastoralno-Teologiczne” 2011, nr 3(58), s. 123-136.
- Na poligonie wiary, czyli być katolikiem w Czechach, <http://www.fronda.pl/a/na-poligonie-wiary-czyli-byc-katolikiem-w-czechach,41287.html>.
- Pajer F., *L'insegnamento della religione in Europa all'inizio degli anni 90. Un bilancio dell'esistente, un quadro dell'emergente*, w: tenże (red.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Torino 1991, s. 425-463.
- Premier Szydło przybyła do Pragi na spotkanie liderów V4, <http://www.rp.pl/Dyplomacja/160219519-Premier-Szydlo-przybyla-do-Pragi-na-spotkanie-liderow-V4.html>.
- Prezydent na szczycie V4 o polityce migracyjnej i współpracy strategicznej, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/prezydent-na-szczycie-v4-o-polityce-migracyjnej-i-wspolpracy-strategicznej/b3zr30>.
- Pronińska K., *Wpływ energetycznej współpracy krajów Europy Środkowej na regionalne bezpieczeństwo energetyczne i politykę energetyczną UE*, Wydawnictwo: Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2013.
- Przeciszewski M., *Nauka religii w szkołach publicznych w Europie*, <http://www.niedziela.pl/arttykul/17632/Nauka-religii-w-szkolach-publicznych-w>.
- Religia na Słowacji, https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia_na_S%C5%82owacji.
- Religia na Węgrzech, https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia_na_W%C4%99grzech.
- Religia w Czechach, https://pl.wikipedia.org/wiki/Religia_w_Czechach.
- Sobeslavsky O., *Schule und Religionspädagogik in der Tschechischen Republik*, w: P. Schreiner, H. Spindler (red.), *Identitätsbildung im pluralen Europa. Perspektiven für Schule und Unterricht*, Münster 1997, s. 169-176.
- Staszczak G., *Religia w szkole to istotny element kultury europejskiej*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/db201604_religia.html.
- Tomaszczyk A., *Czechy bez Boga?*, <http://www.psz.pl/120-unia-europejska/czechy-bez-boga>.
- Ungheria, w: F. Pajer (red.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Torino 1991, s. 385-397.
- Zjazdy w Wyszehradzie, https://pl.wikipedia.org/wiki/Zjazdy_w_Wyszehradzie.
- Vaclavik D., *Religia w Republice Czeskiej na początku Trzeciego Tysiąclecia*, <http://www.sse.geo.uni.lodz.pl/uploads/space7/vaclavik.pdf>.
- Valovi E., Chałupniak R., *Katecheza na terenie Słowacji*, „Katecheta” 2003, nr 47, z. 3, s. 65-68

Cum recte vivis, ne cures verba malorum

- Skoro uczciwie żyjesz, nie dbaj o słowa złych ludzi.

(Katon)